

BİR İNSAN HAKKI İHLALİ OLARAK YABANCI DÜŞMANLIĞI VE RUSYA'DA YABANCI DÜŞMANLIĞININ TARİHSEL KÖKENİ

Yunus DÜĞER

yunus.duger@bilecik.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3077-6793

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi

Received: 17.05. 2020

Kabul Tarihi

Accepted: 18.06.2020

XENOPHOBIA AS A HUMAN RIGHTS VIOLATION AND HISTORICAL ORIGIN OF XENOPHOBIA IN RUSSIA

ÖZ *Bir insan hakkı ihlali olarak yabancı düşmanlığı, 'yabancı' ya da 'öteki' olarak görülen veya algılanan kişi ya da gruplara karşı bilinçli ya da bilinçsizce duyulan bir korku, güvensizlik ve şüphe duygusudur. Bireysel, toplumsal ya da devlet düzeyinde ortaya çıkan yabancı düşmanlığı yalnızca eylemsel olarak değil düşünsel olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yabancı düşmanlığı her üç düzeyde de çoğu zaman çeşitli sosyal-ekonomik-siyasal anlam yüklü birtakım öncüllerden hareketle açıklanmaya ve sınırları çizilmeye çalışılmaktadır. Yabancı düşmanlığı çoğu zaman dinsel-ahlaksal-kültürel normların, önyargıların, siyasi ideolojilerin ya da benzer birtakım hazır değer yargıların etkisiyle ortaya çıktığı için tarihsel süreç içerisinde sürekli değişkenlik göstermiştir. Bu çalışma öncelikle insan hakları bağlamında yabancı düşmanlığının ne anlama geldiğini ortaya koymayı amaçlıyor. Ayrıca bu makale Rusya'daki milliyetçilik duyguların, ulusal kimlik tanımlamalarının ve ülkede yaşanan sosyal ve ekonomik sorunların yabancı düşmanlığı ile nasıl bir bağlantı içerisinde olduğunu ortaya koymayı amaçlar. Bu açıdan Rusya özelinde yabancı olarak kabul edilen kişiler ve gruplar kimlerdir? Bu kişi ve gruplara karşı hangi psikolojik, sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı düşmanlık ya da nefret beslenmektedir? İnsan hakları ihlali olarak yabancı düşmanlığı içerisinde ne tür tutum ve söylemler sergilenmektedir? Makale bu sorulara cevap aramaktadır.*

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Yabancı Düşmanlığı, Rusya'da Yabancı Düşmanlığı.

ABSTRACT

Xenophobia as a human right violation is a sense of fear, insecurity, and suspicion, either consciously or unconsciously, against people or groups that are viewed or perceived as 'foreign' or 'other'. The xenophobia that emerges at the level of individual, social, or state appears not only actively but also intellectually. Xenophobia is tried to be explained and drawn within the boundaries of various social-economic-political meaning predecessors at all three levels. Since xenophobia often occurs under the influence of religious-moral-cultural norms, prejudices, political ideologies, or a number of similar value judgments, it has constantly changed throughout the historical process. This study primarily aims to reveal what xenophobia means in the context of human rights. In addition, this article aims to reveal how nationalism feelings, national identity definitions and social and economic problems in the country are related to xenophobia. In this respect, who are the people and groups that are accepted as foreigners in Russia? For which psychological, social, and cultural reasons does hostility or hatred against these people and groups? What kind of attitudes and discourses are exhibited in xenophobia as a human rights violation? The article seeks answers to these questions.

Keywords: Human Rights, Xenophobia, Xenophobia in Russia.

GİRİŞ

Günümüzde bile birçok ülkede yabancı düşmanlığı ve ırkçılık, ayrımcılık içeren düşünceler, inançlar ve tutumlar bireysel, toplumsal hatta devletler düzeyinde yaygınlık göstermektedir. Söz konusu yabancı düşmanlığı bireylerin ve ülkelerin içinde buldukları ekonomik, sosyal, politik ya da demografik gibi birçok konu ile bağlantılı olmakla birlikte, kişinin bir başka kişiye olan düşmanlığı her şeyden önce düşünsel alanla ilgilidir. Çünkü bir toplumda bireylerin özellikle biçimsel anlamda sosyal ve eğitim seviyelerinin yükselmesi ya da ekonomik refah düzeylerinin artması ile söz konusu bireylerin kendisinden farklı birtakım rastlantısal özelliklere sahip olan kişilere ya da gruplara/toplumlara olan düşmanlıklarının azalacağı ya da ortadan kaybolacağı çıkarımını yapmak doğru bir çıkarım olmayabilir. Başka bir deyişle, bu iki durum arasında zorunlu bir bağlantı söz konusu değildir. Kişi, toplum ve devletler düzeyinde doğrudan ya da dolaylı olarak ortaya çıkan yabancı düşmanlığı gibi kavramların veya olguların tanımlanmasında ve sınırlarının belirlenmesinde her ne kadar tarihsel, sosyal-kültürel ve ekonomik değerlerin ve normların etkisi olsa da, yabancı düşmanlığı temelde her bir kişinin ve devletlerin insan anlayışıyla ilgilidir. Çoğu zaman farkedilmese de yabancı düşmanlığı temelde insan denilen varlığın kendisine ve varlık koşullarına bir düşmanlık içerdiği gözden kaçmaktadır. Başka bir deyişle yabancı düşmanlığı bağlamında birçok ayrımcılık içeren muameleyle karşılaşan öznenin onur ve değer sahibi bir varlık olan insanın olduğu unutulmaktadır. Her bir kişinin ya da kişilerin ulusal kimlik krizine girme, tarihsel geçmişe özlem duyma, işini kaybetme ya da iş bulamama gibi birtakım kaygılar veya biçimsel olarak göze iyi görünmeme gibi birçok psikolojik nedenlerden dolayı, 'yabancı-öteki' olarak kabul edilen kişilerin insana özgü olanaklarının yok edildiğine ya da sınırlandırıldığına şahit oluyoruz. Başka –öteki– olarak görülen insanların feda edilebilmesine yol açabilen bu kaygı, şüphe, güvensizlik, nefret ya da hissetme duyguları da çoğu zaman bilgisel temelden yoksun ve günün koşullarına göre değişkenlik göstermektedir. Başka bir deyişle, tutum ve davranışlarla ilgili olarak yabancı düşmanlığı olgusu yabancıyı tanımlayan ve değerlendiren öznenin kendi sübjektif-göreceli öznel değerlendirmelerinden dolayı, aynı yerde çok kısa zamanda sürekli değişikliğe uğrayabiliyor. Sovyetler Birliği dönemi ve sonrası Rusya örneğinde olduğu gibi, geçmişte aynı ülkede birliktelik içerisinde yaşayan farklı etnik ya da kültürel yapıya sahip toplulukların bir zaman sonra birbirine düşmanlık duyguları besleyen kitlelere dönüşebilmektedir. Bunun yanı sıra bazı ülkelerde yeni bir ulus kimliğinin inşası sürecinde milliyetçiliğin yanlış anlaşılması ve yorumlanması, kimi "mikro milliyetçilik" akımlarının içerisinde yer alan birtakım düşünceler ya da bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde yabancı düşmanlığını teşvik eden siyasi taraftar bulmak amaçlı politik söylemler bireysel, toplumsal ve devletler düzeyinde tutum ve davranışları daha saldırgan biçimlere dönüştürebilmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde, Sovyet sonrası Rusya'da yabancı düşmanlığının tarihsel süreçteki seyri bu değişimlerin görülebilmesi açısından önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

YABANCI DÜŞMANLIĞI KAVRAMI

Latince "*Xenophobia*" olarak ifade edilen yabancı düşmanlığı kavramı, Yunanca 'yabancı' anlamına gelen "*xenos*" sözcüğü ile 'korku anlamına gelen "*phobia*" sözcüklerinden türetilmiştir (Crush ve Ramachandran, 2009:4-5). Latince "*Xenophobia*" sözcüğünün günümüzdeki karşılığı olan yabancı düşmanlığı kavramı, 'yabancı korkusu', yabancı kişilerden korkma anlamına karşılık gelen bir fikri ifade etmektedir. Fakat yalnızca etimolojik açıdan bu sözcüğü anlamak yetersiz ve yanıltıcı olabilir. Sözcüğün 'korku', 'endişe' anlamına gelen ikinci yarısı "phobia" kavramı hem olgunun bütünü anlamamızı daraltmakta hem söz konusu yabancı düşmanlığı olgusu ile ilişkili birtakım inançları, değer yargıları ve önyargılar gibi diğer etkileri içinde

gizlemektedir. Burada korku, “yabancı düşmanlığı” olgusunun içinde yer alan tek ya da zorunlu olarak biricik etki ve unsur değildir. Bu açıdan örneğin, her şeyden önce imrenmek –kıskanmak–, nefret etmek –kızgınlık– ve birtakım farklılık olduğuna dair duygular ön planda olabilir ve tüm bunlar korkuyu tetikleyebildiği gibi aynı zamanda mevcut korku duygusunun azalmasını da engelleyebilir. Bununla birlikte yabancı düşmanlığı kavramı dilbilimi –dil felsefesi–, –*linguistic morphology*– açısından da doğru değerlendirilmeyip, kavram üzerinde tekrar kafa yormak yerine popüleritesine bağlı kalarak –popüler anlamda, istenilen amaca uygun şekilde– kullanılmaya devam edilmektedir (Kim ve Sundstrom:2014:23).

Akademik çevrelerde ise, yabancı düşmanlığı kavramı çok çeşitli açılardan kavramlaştırılmaktadır. Berezin, yabancı düşmanlığını kişi ve gruplarda yer alan farklılık korkusu şeklinde tanımlar. Nyamnjoh’a göre, yabancı düşmanlığı kişi ya da gruplara yönelik başkalarının yoğun içerikli bir beğenmeme, nefreti ya da korkusudur. Başka bir tanıma göre ise, belli bir nüfus içerisinde doğmayanlara karşı düşmanlık içeren bir tutum göstermektir. Bir başka tanıma göre de yabancı düşmanlığı, insanları sırf belirli bir topluluğun, toplumun ya da ulusal kimliğin dışında yabancı oldukları algısına dayanarak reddetmeyi, dışlamayı ve sık sık kötüleştiren tutumları, önyargıları ve davranışları içeren bir olgu olarak görülmektedir (Crush ve Ramachandran, 2009:4-5). Buna karşılık Snell, yabancı düşmanlığı kavramı önüne yerel kavramını ilave ederek, “yerel yabancı düşmanlığı”nı – ‘local xenophobia’– yabancı ya da tuhaf şeylerden korkma veya hoşlanmama anlamına indirger; “xenial” misafir ya da misafirperverlik ile ilişkilendirir. Snell bu şekilde ifade ettiği yabancı düşmanlığının milliyetçi anlamda yabancı karşıtı duyguları kapsamadığını savunur. Ayrıca Snell, tanımın da ifade ettiği gibi, “yerel yabancı düşmanlığı”nın eylem anlamına da gelmediğini ifade eder. Bunun yanısıra yabancı düşmanlığı kavramının “yerel gurur” veya “dar görüşlü sadakat” ile alakalı olmadığını dile getirir (Snell,2003:3). Hjerm, yabancı düşmanlığını “yabancıların veya grupların algılanan farklılıklara dayanarak reddedilmesi–dışlanması–” olarak doğrudan bir tanım sunmaktadır (Herrera ve Kraus, 2012:5).

Yabancı düşmanlığı kavramının çoğu zaman gerek teoride gerek söylemsel düzeyde farkında olmadan ya da bilgi eksikliğinden dolayı ırkçılık ya da ayrımcılık kavramları ile karıştırıldığına şahit oluyoruz. Oysa yabancı düşmanlığı ırkçılıktan farklı bir kavrama ve düşünceye karşılık gelmektedir. Kim ve Sundstrom’a göre, yabancı düşmanlığı aynı zamanda “nativizm”den de farklı bir kavramdır. Yabancı düşmanlığı temelde sivil anlamda bir dışlamaya sahip olması bakımından ırkçılıktan da ayrılır. Bunun yanısıra Kim ve Sundstrom’e göre, yabancı düşmanlığı her ne kadar “nativizm”den farklı olsa da nativizmin köklerinde yabancı düşmanlığı düşüncesi de yer bulur. Yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve nativizm birbirinden farklı olgular olsalar da, bunların arasında tarihsel ve sosyal bağlantıların olduğunu ve her birinin diğerinden tamamen ayrı bir şekilde anlaşılmasının zor olduğu bir gerçektir (Kim ve Sundstrom:2014:20-22). ırkçılık, yani bir “ırk”ın bütün “ırklar”dan üstün olduğuna yönelik sav kendi başına bir insan hakkı ihlali olup, ırkçılık ayrımcılığın düşünsel nedeniyken, yabancı korkusu ise psikolojik nedenidir (Kuçuradi, 2007a:267-268).

Yabancı düşmanlığı her ne kadar ırkçılıkla eşleştirilemez ise de yabancı düşmanlığına yönelik kimi tanımlamaların¹, yabancı korkusu ve etkilerinin, kendi grubunun ya da kültürünün diğerlerinden daha üstün olduğuna yönelik tutum ile tanımlanan “*etnosentrizm*” (ethnocentrism) ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Çoğu kişi tarafından yabancı düşmanlığının “psikolojik bir düşmanlık” ya da “yabancılar

¹ Bkz: Merriam-Webster. (n.d.). Dictionary. Online (July 15, 2002) at <http://www.m-w.com/cgi-bin/dictionary> and Reynolds, V., & Vine, I. (1987). The socio-biology of ethnocentrism: Evolutionary dimensions of xenophobia, discrimination, racism, and nationalism. London: Croom Helm.

karşı korku” olduğu ifade edilmiştir. Crowther yabancı düşmanlığını, bireylerin diğer ülkelerden gelen insanlara karşı “şiddetli bir nefret ya da korku” yaşaması şeklinde vurgulamıştır. Aynı şekilde yapılan bir diğer tanımlarda² ise, yabancı düşmanlığı kavramının milliyetçilik ve “*etnosentrizm*” (ethnocentrism) kavramlarına bağlı olduğu ve bu her iki kavramın da bir ulus devletinin diğerleri üzerindeki üstünlüğü inancından hareketle betimlendiği görülmektedir. Esses, Dovidio, Semanya ve Jackson yabancı düşmanlığının kurucu unsurları ile ilgili bazı önemli ayrımlar yaparlar. Onlar bireysel ve grup ulusal kimliğin merkezinde sivil ve kültürel bağlılığın olmasından ziyade ulusal kimliğin kurumlara gönüllü bağlılığa dayandığına inanmanın yer almasının yabancılara yönelik olumsuz görüşlere yol açtığını savunurlar. Onların deneysel çalışmalarında vatanseverlikten –kişinin ulusuna duygusal bağlılıktan– ziyade bir ulusun diğerine göre üstünlüğüne olan inancı içeren bir milliyetçiliğin göçmenlere yönelik olumsuz düşüncelerin artmasıyla ilişkili olduğu ortaya konulmuştur. Watts da aynı şekilde yabancı düşmanlığını, etnosentrizm gibi kişi veya grup düzeyinde bir tehdit duygusuyla bağlantılı olduğunda aktif hale gelen ayrımcılık içeren bir durum olarak varsayar. Böyle bir tehdide örnek olarak, ‘yabancı kişilerin yerli işçilerin işlerini ellerinden aldıklarına’ dair bireysel veya kültürel algıdır. Watts ayrıca, bireysel ve kültürel düzeyde ortaya çıkan bu önyargının, yabancı kişilere karşı aktif olarak ayrımcılık yapan kamu politikaları oluşturma ve uygulama arzusu ile sonuçlanan siyasi yabancı düşmanlığı ürettiğini ileri sürmektedir. (Yakushko, 2009:44-45).

YABANCI DÜŞMANLIĞINA SEBEP OLAN UNSURLAR

Yabancı düşmanlığına yönelik çok sayıda tanımlamalar olduğu gibi aynı şekilde yabancı düşmanlığını ortaya çıkaran çok sayıda birbirinden farklı koşullar ve etkiler bulunmaktadır. Boehnke, Hagan ve Hefler, bu açıdan iki açıklamanın yabancı düşmanlığını anlamada önemli olduğuna vurgu yapmışlardır. Bunlardan ilki, David Matza’nın sosyolojik çalışmalarında dile getirdiği “yeraltı değerleri” – *subterranean values*– teorisi dir. Diğeri ise, Erik H. Erikson’un kimlik, gençlik ve kriz üzerine yaptığı “psikodinamik çalışmaları”dır. Yeraltı değerleri teorisine dayanan ilk açıklama, sosyal ve kültürel alanda yaşanan hızlı değişim birtakım tehlikeli –sapkın– toplumsal gelenekleri kontrol altında tutabilen sosyal kontrolleri zayıflattığı savunulmaktadır. Bu hızlı değişim sürecinde grup içi kayırmacılık ve grup dışı şiddet gibi birtakım tutum ve düşünceleri yani “yeraltı değerleri”ni daha özgürce ifade edilebilmektedir. Toplumda en az kısıtlamalara muhatap olanlar bu değerler üzerinden hareket etmeye en fazla meyilli kitle olduğudur. Bu açıdan ne bir iş sahibi olmuş ne de bir aile kurmuş olan ergenler ve genç nüfus kısıtlamalardan oldukça uzak olabilirler. Bu kesim “kötü/karanlık/sapkın” birtakım yeraltı değerlerini benimseme ve eylemde bulunma eğiliminde olabilirler (Boehnke, Hagan, ve Hefler, 1998:586-587). Matza’ya göre, suçluluk, radikalizm ve Bohemizm³, yeraltı gençlik geleneklerinin –değerlerinin– aşırı uç versiyonlarıdır. Bu aynı zamanda gençliğin konumuna atfedilen gerilim türleriyle tutarlı görünen bir isyan ve şiddet ruhu içerir. Bu tür davranışlar genellikle olgunlaşmamışlık veya sorumsuzluk olarak adlandırılır (Matza, 1961:105). Psikodinamik teoriler ise, ergenliği bir “kimlik krizi” ve “yüksek öz-bilinçlilik” –*self-consciousness*– dönemi olarak görür. Ergenliğin yaşandığı dönemlerde birçok ergen kendilerini sık sık ve yinelenen bir huzursuzluk ya da endişe içinde

² Bkz: Licata, L., & Klein, O. (2002). Does European citizenship breed xenophobia? European identification as a predictor of intolerance towards immigrants. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 12, 323-337, Schirmer, D. (1998). Introduction. In N. Finzsch & D. Schirmer (eds.), *Identity and intolerance: Nationalism, racism, and xenophobia in Germany and the United States* (pp. xix–xxix). Washington, DC: Cambridge University Press.

³ Kişinin özellikle toplumun sosyal, kültürel ya da ahlaki normlarına uymayı reddeden, plansız ve geleceği çok da düşünmeden günlük yaşayan, kaygısız ve rahat kişiler için kullanılan bir nitelendirme dir.

hisseder. Psikodinamik teorisyenlere göre bu duygular, ergenleri daha düşük bir statü olarak algıladıkları diğer bireyleri ve /veya grupları aramaya yönlendirebilir. Bu bireyler ve gruplar, sürekli gerilim ve iç huzursuzluk içerisinde olan ergenlerin aşağıladıkları ya da küçük –değersiz– gördükleri böylece ergenlerin kendilerini geliştirme aracı olarak gördükleri gruplardır. Çünkü bu teoriye göre, şayet küçük görebilecekleri bir grup varsa, kişinin kendi durumu yüksek gibi görünür ve böylece kişinin öz benlik saygısı artar. Yaş ve gelişim durumuna bağlı olarak, yabancı düşmanlığı kişinin aşağılık ve yaşadığı kargaşa –huzursuzluk– duygularını azaltma işlevine hizmet edebilir (Boehnke, Hagan, ve Hefler, 1998:586-587).

Bunun yanısıra, yabancı düşmanlığı genellikle ekonomik ve politik istikrarsızlık dönemleriyle ilişkilendirilir. Bu açıdan düşünüldüğünde ekonomik dengesizlikler, bireyleri daha yüksek kazanç veya sırf hayatta kalma beklentileri olan ülkelere doğru çekerken, siyasi, ekonomik ve kültürel gerilimler birçoğunu yeni yerlere doğru itmektedir. Buna karşılık, büyük grupların sınır ötesi göçü ev sahibi topluluğun, ekonomik baskı ya da kültürel farklılık algıları nedeniyle yeni gelenler tarafından tehdit altında olduğu duygusuna ve tepkilerine yol açabilmektedir. Hem Batı Avrupa'dan hem de ABD'den araştırmacılar, ülkelerdeki sancılı kültürel ve ekonomik geçişler sırasında, yabancıların genellikle 'uygun günah keçileri' olarak hedef alındıkları vurgusunu yaparlar. Fritzsche, bir ülkenin gerek ulusal gerek uluslararası düzeyde yaşadığı istikrarsızlık ve kötü gidişatta örneğin, göçmenlere karşı önyargının korku için duygusal bir çıkış noktası olabileceğini ileri sürmektedir (Yakushko, 2009:45). Dolayısıyla ülkelerde ekonomik olarak yaşanan sorunlar ve gerilemeler ülkedeki farklı etnik gruplar arasındaki iş ve kaynaklar için rekabeti arttırabilir. Ayrıca etnik veya dini olarak 'yabancı' grubun büyüklüğü de yabancı düşmanlığına yol açan önemli bir faktör olabilmektedir. Göçmen veya etnik azınlıkların sayısı arttıkça, algılanan sosyo-ekonomik tehditler daha ciddi ve acil görünebilir (Kasianenko, 2018:39).

Öyle görünüyor ki, yabancı düşmanlığı düşünce ve tutumları bireylerin gerek kendisinin gerek yaşadığı ülkenin içinde bulunduğu sosyal, kültürel ve ekonomik koşullar ve şartlar ya da siyasal iktidar düzeyinde gerçekleşen belirli politikaların etkisi kaçınılmaz olmakla birlikte, ana nedeni kişilerin düşünsel alanı ve bu düşünsel arka planda yatan unsurlardır. Daha açık bir ifadeyle, yabancı düşmanlığına yönelik düşünce ve tutumların arka planında yatan kişinin kendi görecelik içeren öznel koşullarından –yani siyasal ideolojiler, din, etnik köken, önyargılar– hareketle kişileri ve grupları değerlendirmesi ve buradan hareketle bazı çıkarımlarda bulunmasıdır. Burada kişi hem kendisinin bulunduğu sosyal, kültürel, ekonomik koşullardan ve aldığı eğitimin niteliğinden yani öznel alanından hareketle diğer kişileri ve grupları değerlendirerek pek de doğru olmayan çıkarımlarda bulunmaktadır. Hem de kişinin, karşıdaki kişinin ya da grubun sahip olduğu birtakım rastlantısal özelliklerinden yani onların yaşamsal alanından hareketle –bunların çoğu sadece basit bir gözleme dayanabiliyor– değerlendirmeler yaparak çıkarımlarda bulunabiliyor. Böyle bir durum yabancı olarak görülen kişinin ya da grubun bir üyesi olarak insan denilen varlığın kendi değerini görmezden geldiği gibi, aynı zamanda bu kişilerin ya da grup üyelerinin insana özgü birtakım temel insan hak ve özgürlüklerinin ihlaline kadar götürülebilmektedir. Hatta insanlık dışı davranışlar yukarıda ifade edilen yanlış ya da şüpheli çıkarımlardan dolayı düşünsel ve duygusal alanda meşru dâhi görülebilmektedir.

Kuçuradi'nin kişinin başka kişileri, olayları, durumları ve kendisini değerlendirmesiyle ilgili vurgu yaptığı nokta önemli olup, bu durum yabancı düşmanlığı ve ırkçılık gibi tutum ve davranışlar üzerinde de kendisini fazlasıyla hissettirmektedir. Bu açıdan Kuçuradi'ye göre,

“(...) değerlendirilenin değerine uygun, değerlendirenin değerlendirilenle olan özel ilişkilerine göre ve geçerlikte olan genel değer yargılarına göre değerlendirmeler

yapılabilir ve yapılmaktadır. Ve bu değerlendirmeleri kişi, seyirci olarak değil, yaşamında yapmaktadır.

Bu bakımdan değerlendirme bazen değerlendirilenin kendinde taşıdığı –onun bir yapı özelliği olan–değeri görme, bazen değerlendirilene değer atfetme, bazen de ona değer biçme olarak karşımıza çıkmaktadır” (Kuçuradi, 2013:7).

Bu açıdan öyle görünüyor ki, iki temel yanlış çıkarım şekli nedeniyle yabancı düşmanlığı ve ırkçı inançlar, bir öznenin yani kişinin bakış açısından rasyonel olarak görülebilmektedir: Bunlardan ilki, insanlar bireylerin ait olduğu sosyal grup ve /veya kültür –sınıf– hakkındaki bilgilerine dayanarak bireyler hakkında – klişeleşmiş birtakım sözler gibi– şüpheli veya yanlış sonuçlar çıkarıyor. Diğer ise, insanlar sosyal, kültürel ve dinsel gruplar hakkında bireysel örneklerin gözlemlenmesinden (yani tümevarım yoluyla ve sezgisel/duyusal bilgiden) hareketle şüpheli veya yanlış sonuçlar çıkarıyor. Analitik olarak ayrılmasına rağmen bu iki tür yanlış çıkarım, bir sosyal grubun ya da sınıfın ‘kendi özellikleri’nden hareketle yapılan tümevarım yöntemlerinden ve klişeleşmiş önermelerden hareketle yani tümevarımsal akıl yürütmeden kaynaklı olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu durum yabancı düşmanlığı konusunda bilginin ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Rydgren, 2004:124). Bu yüzden bireysel düzeyde her bir kişinin yabancı düşmanlığı bağlamında düşünsel arka planı birbirinden farklı gerçekleşebilir. Bu durum kimi bireylerde aşırıcılığın, ayrımcılığın ve şiddet gibi dış dünyada eylemlerin kaynağı olarak gerçekleşirken, kimi kişilerde söz konusu fikirlerin ve eylemlerin kaynağı olmaksızın tehlikesiz ya da pasif bir biçimde düşünsel alanla sınırlı kalabilir. Başka bir deyişle, kimi kişilerin düşünsel ve psikolojik açıdan içinde bulunduğu yabancı düşmanlığı bağlamında yaşadığı korku, kaygı, şüphe ya da güvensizlik duygusu aşırılık, ayrımcılık, şiddet ve insanlık dışı muamele için temel bir işlev görmeyebilir.

İNSAN HAKLARI AÇISINDAN YABANCI DÜŞMANLIĞI

Ayrımcılığın psikolojik bir nedeni olarak yabancı düşmanlığı tek başına bir temel insan hakkı ihlâlidir. Sosyal, kültürel normlardan, önyargılardan ya da ekonomik koşulların etkisiyle “yabancı” kişilere karşı ayrımcılığın psikolojik bir nedeni olarak yabancı düşmanlığı –korkusu– bu kişilere yönelik ayrımcı tutum ve davranışlar farklı şekillerde kendini gösterebilmektedir. İnsan hakları bilgisi ışığında düşünüldüğünde yabancı düşmanlığı, yabancı olarak atfedilen kişilerin –barınma, çalışma ve güvenlik gibi– birtakım insana özgü olanaklarını gerçekleştirebilmesini ve geliştirebilmesini ya da korunabilmesini sağlayan önkoşullara karşı istemlerin göz ardı edilmesiyle ilgilidir. Bu açıdan bireyin kendini tanımlamada kullandığı kimliğin ya da – etnik, dinsel, mezhepsel ve benzeri– grubun bir parçası olarak görmediği bireylere ve gruplara karşı onların insana özgü olanaklarıyla ilgili kimi hak ve özgürlüklerin ihlali ya da bu hakların verilmemesidir. Başka bir deyişle, yabancı düşmanlığı, bireylerin yerelin dışında sırf başka etnik köken, din ve uyruktan olmasından dolayı ‘yabancı’ olarak gördüğü kişilere karşı beslediği nefret, korku, bu kişileri küçük görme ya da beğenmeme olduğu gibi, aynı şekilde kişilere sırf bu psikolojik nedenlerden dolayı; hakarete ve tacizde bulunma, fiziksel ve psikolojik şiddette bulunma, iş vermeme, konut veya işyerini kiralamama, daha düşük ücretle ya da güvensiz bir iş ortamında çalıştırma, işyerinde daha ağır işlerde çalıştırma, işyerlerinde daha üst statülere getirmeme, komşuluk kurmama şeklindeki yapıp etmelerdir. Dolayısıyla yabancı düşmanlığını, gerek ülke içerisinde yaşamını sürdüren gerek başka ülkelerden gelme ihtimali olan ve yabancı olarak nitelendirilen kişilere –örneğin göçmenlere– veya birtakım –etnik veya dinsel ve benzeri–, gruplara yönelik, yerel halkın ya da kamunun birçok farklı alanla ilgili olarak kaygıları ve çıkarları gereği bu kişilerin ve grupların

insani yaşam koşullarını sağlayacak olan sosyal ve ekonomik haklarda sınırlandırmaya gidilmesi ya da bunlardan mahrum bırakılmaları şeklinde ifade edebiliriz.

İnsan hakları bilgisi açısından düşünüldüğünde, yabancı düşmanlığı konusu yalnızca eylem düzeyi ile değil temelde düşünce ve fikir düzeyi ile de ilgilidir. Başka bir deyişle, birtakım etkenlerden dolayı yabancı düşmanlığının tezahürü olarak gerçekleşen ayrımcılık içeren yapıp etmeler, o kişilerin temel insan haklarını ihlâl ettiği gibi, aynı şekilde herhangi bir eylemsel alana taşınmayan ancak, yabancı olarak atfedilen kişilerin insansal değeri ve onuruyla bağdaşmayan ve bu kişilerin insana özgü olanakların sınırlandırılması ya da yok edilmesine yönelik fikirler de insan hakları ihlâli kapsamındadır. Dolayısıyla yabancı düşmanlığı yalnızca eylemsel olarak değil, aynı zamanda bir düşünce –düşünüş biçimi– ve fikir olarak da karşımıza çıkabilir. İşte burada görülüyor ki, yabancı düşmanlığı konusunda her bir kişinin düşünme etkinliği içerisinde insan hakları ile bağdaşmayan birtakım fikirler, anlayışlar, kanaatler, alışkanlıklar, siyasi düşünüş ya da inançlar yer alabilmektedir. Ne var ki, insan haklarına ters düşen ve yabancı olarak atfedilen kişilere karşı dile getirilen bu fikir ve düşünceler de çoğu zaman düşünce özgürlüğü kapsamında yorumlanabilmektedir.

Oysa “bazı fikirlerin ya da düşüncelerin öğretilmesi propagandası, bilgisel değerlendirilmesi yapıldıktan sonra yasaklanabilir. Bunun ölçütleri ise, yani kamu işlerinin düzenlenmesinde tolerans konusu olmaması gereken düşünceleri ayırt etmenin ölçütleri: böyle bir fikrin a) aynı konudaki bilgiye ters düşmesi ve b) bir insan hakkına ters düşmesi olabilir.” (Kuçuradi, 2007a:111). Oysa insan hakları açısından düşünüldüğünde, “saygı konusu olan, kişilerdir; fikirler ise değerlendirme konusudur.” Fikirle sonuna kadar karşı çıkmak, hatta fikirleri değerlendirmek ve kamusal alanda yaygınlaşmasını önlemek mümkündür. Ne var ki, günümüzde bile, düşünce özgürlüğü ve ifade özgürlüğü adına insan haklarına aykırı düşünceler, çoğulculuk adına korunma altına alınmaktadır (Kuçuradi, 2007b: 38-39). Nitekim Avrupa’nın çok kültürlü toplumlarında ırkçılığın, etnik ve dinsel önyargıların yeniden güçlenmesi, bütün kültürlerle –özellikle birbiriyle ters düşen dünya görüşlerine ve çatışan normlara– saygı duyulması gerekliliğini ve kimi temel özgürlükleri –örneğin “ifade özgürlüğü” ile din ve vicdan özgürlüğü”nü– aynı anda teşvik etmenin bir sonucu olduğu söylenebilir. Aynı şekilde Avrupa’da ırkçılık yalnızca yabancı korkusundan değil, aynı zamanda siyasal iktidarların, ırkçılığa karşı olmalarına rağmen, yurttaşlarının ifade özgürlüğünü ihlâl etmekle suçlanma korkusundan, ırkçılığın propagandasına ses çıkartılmadığı için yaygınlık göstermiştir (Kuçuradi, 2007a:270-271).

Böylece diyebiliriz ki, yabancı düşmanlığı yalnızca düşünce ile ilgili değil, yabancı olarak atfedilen kişilere ve gruplara yönelik bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde yapılan insan onuruna aykırı saldırgan ve şiddet içerikli birtakım muameleyle de ilgilidir. Yabancılar için bu tür düşünce ve eylemler sadece bireysel ve toplumsal düzeyde değil aynı zamanda devlet düzeyinde de karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde özellikle birçok gelişmiş ülkenin göçmenlere karşı politikaları bu psikoloji üzerine yürütülmektedir. Birçok ülkede siyasal iktidarların seçmenlerin tepkisini almak istememeleri ve bir daha seçilememeye kaygıları yanısıra kendi yurttaşları arasında işsizliğin artış göstereceğine ve refah düzeyinin düşeceğine yönelik kaygılar göçmen politikalarını belirleyen ana unsurlar olmaktadır.

İnsan hakları açısından düşünüldüğünde, yabancı düşmanlığı kişilerin, toplumların ve devlet denilen teşkilatlanmanın her bir ögesinde yer alan kişilerin ‘insan onuru’ ya da ‘insanın değerinin ve olanaklarının bilgisi’ ile ilgilidir. Başka bir deyişle özellikle kişilerin ve devletlerin “insan anlayışı” ile ilgilidir. Nitekim yabancı düşmanlığı, bir yerde kişilerin, toplumların ve devlet denilen teşkilatlanmanın, bizatihi insana ve insanla ilgili sorunlara ya da insana özgü olanaklara hangi açıdan baktığıyla ve bunları nasıl değerlendirdiğine bağlıdır. Yabancı düşmanlığı insanın varlıksal yapısı, varlıksal yapısına dair özellikleri ve insana yaraşır birtakım

olanaklarının bilgisi ve bütün bunların değerlendirilmesiyle ilgilidir. Ne var ki, bir ülkede yaşayan insanların yabancı olarak atfettikleri kişilerin bu insansal değerini görebilmesi ve koşulsuz şartsız bu değer bilgisinden hareketle bu kişilere muamele göstermesi çok da kolay gözüküyor. Özellikle bir ulus kimliğiyle bağlı olunan ülkenin geçmişten gelen tarihsel koşulları, yurttaşların aldıkları eğitimin içeriği, içerisinde bulunulan toplumun kültürel ve ahlaki normları, bireylerin sahip oldukları etnik köken, dil ve din gibi bazı rastlantısal özellikleri, benimsenen siyasi ideolojiler ve son yıllarda hızla artış gösteren siyasal alanda kullanılan kamuoyu –algı– oluşturma teknikleri gibi unsurlar, her bir kişinin başka kişileri ya da toplulukları değerlendirmesinde doğrudan ya da dolaylı etkisi olduğu görülmektedir. Söz konusu bu unsurların yabancı olarak nitelendirilen kişilerin değerlendirilmesinde de önemli bir rolü bulunmaktadır.

RUSYA'DA YABANCI DÜŞMANLIĞI VE YABANCI DÜŞMANLIĞINI ORTAYA ÇIKARAN ANA ÖĞELER

Rusya'da yabancı düşmanlığının birkaç boyutu vardır, bunların en önemlileri etnik köken –*etnofobi/ethnophobia*–, göç –*migrantofobi/migrantophobia*, din ve inanç (özellikle *İslamofobi*) ve yurttaşlık (Rus vatandaşlığına sahip olup olmama durumu) boyutlarıdır (Mukomel, 2015:38).

Rusya'da etnisitenin olduğundan çok daha fazla önplâna çıkartılması, kamu tartışmalarının birçok yönünü ve sosyoekonomik ve politik yaşamın sorunları üzerine tartışmaları doğurmakta ve herhangi bir sosyal ve ekonomik alandaki sorunlar ile ilgili tartışmalar etnik bağlama kolayca geçebilmektedir. Sovyet sonrası Rusya'da esasında 'etnik determinizm', 'Marksist ekonomik determinizm'in yerini almıştır. Rusya'da etnofobi, esasen etnik çoğunluktan görünüşte farklı olan azınlıkların temsilcilerine yöneliktir (Mukomel, 2015:38).

Sovyetler Birliği sonrası Rusya'da "Sovyet halkı" fikrinin reddedilmesinden yani herhangi bir geçerliliğinin kalmamasından sonra genel bir sivil kimlik inşa edemeyen bölgesel siyasi elitler –federal düzeydeki politikacılarla birlikte– ve etnik kimliğin dizayn edilmesine yönelik girişimde bulunanlar, yayılan yabancı düşmanlığına ideolojik bir temel oluşturmuşlardır (Umland, 2007:15). Bunun yanısıra 21. yüzyılın başında Rusya'da politik liderler tarafından etkili bir şekilde ifade edilen '*ulusal gurur*' duygusu ve '*güçlü devlet*' kavramları, '*ötekiler*' olarak atfedilen kişilere ve gruplara karşı hoşgörüsüzlüğün artmasına yol açmıştır. Özellikle politik düzeyde Sovyet geçmişine duyulan özlem ve Sovyetler Birliği'nin geçmişteki başarılarından gurur duymanın yanı sıra Sovyet tarihi sonrası Rusya'nın Putin yönetimi tarafından tekrar görkemli günlerine kavuşabilmesine yönelik çabalar, '*ötekine*' karşı genel hoşgörüsüzlüğe de katkıda bulunmuştur (Gorodzeisky, Glikman ve Maskileyson, 2015:118).

Milliyetçilik, Ulusal Kimlik ve Yabancı Düşmanlığı

Milliyetçilik ve yabancı düşmanlığı arasındaki ilişki bağlamında ortaya konulan kaynaklarda genellikle milliyetçiliğin yabancı düşmanlığı, düşmanlık duygusu ve diğer etnik, sosyal veya dini grupların ve milliyetlerin temsilcilerine karşı duyulan nefret ile eşleştirildiğine şahit oluyoruz. Özellikle Tarihte Almanya'daki Nazi hareketi ve Bosna'daki soykırım gibi şiddet olayları, "milliyetçilik" kavramını olumsuz bir çağrışım veren aşırı milliyetçilik biçimleriyle ilişkilendirilmiştir. Ne var ki, milliyetçilik her zaman aşırılık, şiddet ve orantısız –akıl dışı– unsurları içinde barındıran bir görüş ve davranış anlamına gelmez. Böyle bir kavramsallaştırma yanıltıcıdır ve böyle bir kavramlaştırma milliyetçiliğin iyi biçimlerini (ulusal gurur) ve milliyetçi duyguların olağan ifadelerini göz ardı etmektedir (Kasianenko, 2018:19-20).

Buna karşılık yabancı düşmanlığı bireysel, toplumsal ve devlet düzeyinde ortaya çıkmasının ülkede egemen olan milliyetçilik düşünceleri ve ulusal kimlik oluşturma süreçlerinde yaşanan kimi duygularla ya da politikalarla ilgili olduğunu görülmektedir. Herrera ve Kraus'a göre, 'yabancı düşmanlığı' ve 'ulusal kimlik' kavramları arasında açık bir bağlantı vardır. Çünkü ulusal kimlik kişinin kendi ulusunun genellikle bir üstünlük olarak diğer gruplarla karşılaştırılma yapılmasına yol açabilmekte ve kendi ulus kimliğiyle bağdaşmayan aksi içeriklerden hareketle de diğer gruplar hakkındaki olumsuz görüşler yabancı düşmanlığı şekline dönüşebilmektedir. Bu kavramlar arasında bir bağlantı olmasına rağmen, milliyetçilik ve yabancı düşmanlığı üzerine yapılan çalışmalar genellikle ayrı olarak ele alınmaktadır. Ne var ki, bu kavramlar çoğu zaman aşırı milliyetçilik ya da çok güçlü bir ulusal kimlik üzerinden bir yabancı düşmanlığı tanımını içermektedir. Oysa burada temel soru: Ulusal kimliğe sahip olmak yabancı kişilere ve gruplara karşı nasıl bir etkisi olmaktadır? Bir bireyin –yurttaşın– güçlü bir ulusal kimliğe sahip olması bütün yabancı olarak kabul edilen kişi ya da gruplara karşı daha yoğun bir yabancı düşmanlığına yol açar mı? Aslında yabancı düşmanlığı üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında, araştırmaların çoğu, güçlü bir ulusal kimliğe sahip olmak ile yabancı düşmanlığı arasında belirli gruplara olan ilişkinin daha karmaşık –komplike– olduğunu göstermektedir. Herrera ve Kraus, "Pride versus Prejudice: Xenophobia and National Identity in Russia" analitik çalışmalarında, Rus ulusal kimliğini türlere ayırarak, özellikle yabancı düşmanlığını Çeçenler, Romanlar, Azeriler ve Müslümanlar gibi belirli gruplardan korkma ve bu gruplara karşı duyulan düşmanlık şeklinde bir ayırım yaparlar. Bu açıdan Herrera ve Kraus, yabancı düşmanlığının tanımlanmasında ve açıklanmasında ulusal kimliğin tek başına yeterli bir unsur olmadığı ve dolayısıyla "gurur" ve "önyargı"nın eşit bir şekilde gerçekleşmediği sonucuna ulaşırlar. Ayrıca Rusya'da ulusal kimlik ve yabancı düşmanlığı arasında ilişkinin gösterilmesinin amaçlandığı bu çalışmada, yabancı düşmanlığının gerçekleştiği hedef gruplarının ayrıştırılmasının –kategoriye ayrılmasının– gerekli olduğu önerilmektedir. Çünkü farklı hedef gruplara yönelik tutumlarda önemli farklılıklar olduğuna dair kanıtlar vardır. (Herrera ve Kraus, 2012:3-5).

Milliyetçilik ve ulusal kimlik kavramlarının yabancı düşmanlığı ile ilişkisi açısından bakıldığında, günümüzde Rus milliyetçiliğinin ve ulusal kimliğin çeşitli türleri –tipolojileri– olduğu görülmektedir. Bunların hepsi Rusya'daki ulusal kimliğin anlamı açısından birbiriyle aynı özelliklere sahip olmayan farklı yapıyı ve birbirine karşı fikirleri güçlendirmektedir. Marlène Laruelle, Rusya'daki milliyetçiliğin, farklı politikaları benimseyen ve çeşitli entelektüel birikimden oluştuğunu ifade eder. Diğer düşünürler gibi –Hansen and Hesli (2009); Shevel (2011) – Laruelle de, sivil (iyi, vatansever) ile etnik (kötü, yabancı düşmanlığı) ayırımını reddeder; bunun yerine Rusya'daki milliyetçiliğin "farklılık, melezleşme, değişken ve yenilenebilme özelliği açısından düşünülmesi gerektiğini" savunur. Bu nedenden dolayı Laruelle, Rus milliyetçiliğini yalnızca aşırı sağın bir fenomeni olarak kavramlaştırmanın bir hata olduğuna dikkat çeker. Örneğin Rus milliyetçiliğinin hem klişesini hem de karmaşıklığını gösteren bir kavram "Ruslar için Rusya" –Rossiia dlia russkikh– sloganıdır (Herrera ve Kraus, 2012:5-6). Ayrıca yabancı düşmanlığı ve milliyetçilik ilişkisinde Herrera'ya göre, kolektif ve bireysel eylem konusu da dikkate alınmalıdır, çünkü yabancı düşmanlığına bağlı şiddet eylemleri ya da söylemler bireysel olabilir. Oysa milliyetçi eylemsellik toplu bir hareketliliği kapsayabilir. Bunun yanı sıra, yabancı düşmanlığı tutum ve inançlar üzerine odaklanmayı, milliyetçiliğin aksine ulusal kimlik ile bağlantı kurulmasını gerektirmektedir (Herrera:2011:4).

Rusya'da geçmişten günümüze tarihsel süreçteki birçok alanda yaşanan köklü değişiklikler ve bu bağlamda ortaya çıkan sosyal travmalar siyasi kimlik krizini arttırıcı yönde gelişmiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde günümüz Rusya'sında görülen yabancı düşmanlığının kökleri Sovyet geçmişi içerisinde yerleştiği

görülmektedir (Laruelle, 2009:35). Günümüzde Rusya'da bu olgu Sovyet dönemindeki gibi bir resmi olarak var olmadığı gibi, ırkçı içerikli şiddet oldukça azalmıştır. Yabancı düşmanlığı bağlamında şiddet eylemlerinin ideolojik arkaplanı çoğu zaman kabul görmemektedir. Örneğin yabancıları öldürmek büyük ölçüde suç olarak yorumlanmaya devam etmektedir ancak ırkçı olarak yorumlanmamaktadır. Bu bağlamda Rusya'daki bu yabancı düşmanlığı tutumlarının analiz edilmesiyle ilgili olarak, bu tutumların tespit edilmesinde çalışmaları olan Laruelle⁴, Rusya'da popüler yabancı düşmanlığının bazı önemli özelliklerine vurgu yapmıştır. Bunlardan ilki, Rusya'da –2004 yılında yapılan bir ankette– insanların çoğunluğunun yabancılar karşı ırkçı eylemlerde bulunan ve “dazlaklar” olarak adlandırılan grubu ve eylemlerini, “kendileri de ne yapacağını bilmeyen bir grup ve gençliğin neden olduğu kötü bir davranış şekli” olarak görüp çok fazla önemsemediklerini, sadece dörtte biri bu grubun milliyetçi ve faşist fikirleri yaydığını düşünmekteydi. Bir diğeri ise, ankete katılanların sadece dörtte biri katliam mağdurları için üzüldüklerini, yanısıra ne acıma ne de nefret hissettiklerini ve dörtte biri ise, mağdurların kendilerine olanlardan kendilerinin de sorumlu olanlar olmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Bunun yanısıra doğrudan şiddet eylemlerinin nedenleri üzerine yapılan anketler –örneğin fiziksel saldırılar, katliamlar, suikastlar– büyük ölçüde tepkiye yol açtığı için: ankete katılanların büyük çoğunluğu –yaklaşık %80– Nazizm ve faşizmden bağımsız olarak bu tür şiddetleri kınamaktadırlar. Ancak söz konusu eylemlerin odağında kendileri olmaları halinde sorular yöneltildiğinde, katılımcıların yaklaşık yarısı kendilerinin bu eylemlerin ne taşıyıcısı ne de “etnik düşmanlığın” mağduru olarak görmektedirler. Dolayısıyla Laruelle'ye göre, yabancı düşmanlığının belirli bir ideolojik karakteri yoktur: Ankete katılanların çok az bir kesimi, bu terimlerin taşıdığı olumsuz çağrışımlar nedeniyle kendilerini ırkçı ya da yabancı düşmanı olarak adlandırır. Bu açıdan, yabancı düşmanlığı duruma göre değişen ve araçsal bir karaktere sahiptir. Laruelle'ye göre, 2003 yılında yapılan bir araştırma bu paradoksu iyi bir şekilde göstermiştir: ankete katılanların %81'i şiddet ve faşizmi kınayarak milliyetçiliğin kötü çağrışımlar yapan bir şey olarak kabul ederken, buna karşılık %53'ü “ırkın saflığını koruma istemi” –*stremlenie k chistote rasy*– katılımcılardan kabul görmüştür. Ayrıca Laruelle'nin söz konusu çalışmasında ortaya konulan bir diğer husus ise, Rusya'da insanların –kamuyunun– tarihsel geçmişteki Faşizm ya da Nazi fikirleri bağlamında gerçekleşen söylem, tutum ve eylemleri ırkçı olarak tanımlarken, buna karşılık Rus halkının kendi ulusal kimliğini ön plana çıkartan ve bu bağlamda yabancı olarak görülen kişilere yönelik dışlayıcı kimi tutum ve eylemleri ya da ulusal kimliğinin üstünlüklerini öven kişileri ırkçı olarak değerlendirmedikleri görülmektedir. Bu nedenle, ankete katılanların büyük bir kısmı dazlakları sadece diğerlerinden biraz daha şiddete meyilli vatanseverler olarak görmüştür (Laruelle, 2009:37-38). Ayrıca Laruelle'nin çalışmasında şunu görüyoruz ki, Sovyet döneminde ve bu tarihten itibaren ırkçılığa karşı olarak “bütün insanlara eşit muamele etme” anlamında “evrensel” nitelikli bir ortak bir tepkinin olmadığıdır. Böyle bir durumun bilindiği üzere, bir yandan farklı gruplar –halk toplulukları– arasında dostluğu teşvik ederken bir yandan da ulusal farklılıkları ön plana çıkaran Sovyet milliyet –ulus– politikasının etkisi olmuştur (Herrera ve Kraus, 2012:7).

Öyle görünüyor ki ulusal kimlik oluşumunun kimi kritik dönemlerinde yerli olarak görülmeyen kişi ve gruplara karşı olumsuz değerlendirmeler ortaya çıkabilmektedir. “Kimlik krizleri” – “karşı olma” ilkesine göre etnik ve dini gruplar bağlamında– olumsuz etnik konsolidasyonlara yol açabilmektedir. Bu açıdan Drobizhevoy rehberliğinde yürütülen sosyolojik çalışmalar, Rusya'daki neredeyse tüm etnik topluluklarda

⁴ Bkz. Laruelle, Marlène. 2009. In the Name of the Nation: Nationalism and Politics in Contemporary Russia. New York: Palgrave Macmillian, pp. 13-49.

etnik bir duygusal hareketliliğin ve düşünsel bir gelişmenin bariz bir şekilde arttığını göstermiştir. En hızlı büyüyen ulusal öz-bilinç biçimleri olarak, “hayatımı halkım için bırakmaya hazırım” veya “Tatarlar için Tataristan” veya “Ruslar için Rusya” gibi daha radikal olan duygusal güçleri çağırma yeteneğine sahip olanlardır. Bu tür duyguların ve düşüncenin yaygınlaşmasının temel nedeni ise, Rus toplumunun önemli bir kısmı tarafından, ulusal yenilgi ve aşağılama ya da tarihsel travma olarak yakın tarihin algısıdır. Bu travmatik faktörlerin bazıları arasında, her şeyden önce, SSCB'nin dağılması, genellikle tarihsel süreçlerden değil, iyi koordine edilmiş (Batılı ülkelerin) bir planın bir sonucu olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir: “Birlik kendiliğinden doğal bir şekilde ayrılmadı, bilerek yok edildi”. İkincisi, federal yapının ya da federalleşme sürecinin çoğu zaman devletin parçalanmasına doğru bir basamak oluşturduğu algısıdır. Üçüncüsü ise, hem Çeçenler ile yapılan savaş ile birlikte buradaki Çeçen söylemleri ve eylemleri hem de nüfusun çoğunluğu tarafından haksızlık olarak görülen 1990'lı yıllarda gerçekleşen ekonomik reformlardır. Aslında ulusal kimlik inşası esnasında bu olaylardan hangisinin gerçekten travmatik olduğu sorusu asıl konu değildir. Gerçek şu ki, bu algılar kitle bilincinde kökleşmiş ve başkası olarak gördüğü kişi ve gruplara karşı kolayca yöneltebildiği “bir şikâyet kompleksi” bir nefret oluşturmada etkili olmuştur (Pain, 2007:902-903).

Levada Center tarafından yapılan sosyolojik araştırmalara göre, Rus nüfusunun yarısından fazlası 2001 ve 2006 yılları arasında ‘Ruslar için Rusya’ sloganını benimsediği görülmektedir. Rus toplumunda yabancı düşmanlığının keskin yükselişi Çeçenya'daki çatışma ve esas olarak Kafkasya ve Orta Asya'dan gelen göç dalgası ile bağlantılıdır. Özellikle Çeçen eylemleri Rus toplumunda korku ve endişenin artmasına yol açmış ve bu alanda Rus halkının yaşadığı güvenlik sorunu kaygısı, uyruklarına –Rus vatandaşı olup olmadığına– bakılmaksızın tüm Kafkasyalıların istenmemesinde –“Kafkasya fobisi”nin ortaya çıkmasında (“kavkazofobi” olarak adlandırılmıştır) – belirleyici bir rol oynamıştır. (Laryş ve Mareš, 2011:133). Yabancı düşmanlığına yol açan nedenlerin varlığı açısından en savunmasız grubun, Rus vatandaşlığına sahip olmayan ve belirli bir bölgede yaygın olmayan bir dine sahip olan göçmen azınlıklara mensup kişilerin olduğu anlaşılmaktadır. Ruslar sadece Ukrayna, Moldova ve Belarus'tan Rusya'ya gelen ve görsel olarak öne çıkmayan kişilere karşı nispeten daha hoşgörülüdür. Diğer etnik gruplarla ilgili olarak, katılımcıların nefret, düşmanlık ve güvensizlik duygusu hissetmeleri daha olasıdır. 2011 yılında yapılan bir alan araştırmasında⁵ katılımcıların çoğu Kuzey Kafkasya'dan (yüzde 59,9), Güneydoğu Asya'dan (yüzde 57,3), Orta Asya'dan (yüzde 55,0) ve Transkafkasya ülkelerinden (yüzde 52,0) gelen bir aileyle komşu olma yönünde olumsuz bir tutum sergilemektedir. Göçmenlere yönelik düşmanlık özellikle “Ruslar için Rusya” sloganını onaylayanlar arasında daha belirgindir: Örneğin, yüzde 80,1'i Kuzey Kafkasya'dan komşu olmaya karşı olumsuz bir tutum alırken, yüzde 4,5'i bu duruma karşı olumlu bir tutum sergilemiştir. Bu tutum uyruklarına bakılmaksızın, Rusya'nın diğer bölgelerinden gelen göçmenlere karşı da aynı şekilde gösterilmektedir (Mukomel, 2015:39).

Günümüz Rusya'sında yaşanan yabancı düşmanlığının köklerini anlamada bir diğer önemli husus da, günlük başarısızlıklardan, yenilgilerden ve kimi sorunlardan bıkmışlık, geçmişin ve kahramanlığın anılarında teselli bulmaya yönelebileme durumudur. Levada, SSCB'nin çöküşünün ardından, Rus öz güven duygusu esas olarak geçmişin mitolojisi ve kahramanlaşması yoluyla gerçekleştiğine dikkat çekmektedir. Bu eğilimler hem eski Sovyetler Birliği cumhuriyetlerinde hem de Rusya'nın bölgelerinde diğer etnik toplulukların ayrılmaz bir parçası olmuştur. Örneğin, Tataristan'da yaklaşık 500 yıl önce Tatar başkentinin Ruslar tarafından ele geçirildiği Kazan Savaşı sırasında ölen insanların anısı bir anda canlanabilmektedir. Bu açıdan

⁵ Kamuoyu Vakfı tarafından Ekim 2011'de Ekonomi Yüksek Okulu Ulusal Araştırma Üniversitesi tarafından ve toplam 24.500 katılımcının dahil olduğu bir anket.

düşünüldüğünde mantıksal sonuca evrilen gelenekçi düşünüş ve anlayışlar ve aşırı tutuculuk – köktendincilik, aslına/köküne dönüş– gibi düşünceler, radikal akımların çeşitli şekillerde ortaya çıkması için önkoşul haline gelebilir ve bu durum da kültürel izolasyona hız kazandırabilir. Böyle bir durum etnik ve dini hoşgörüsüzlüğü artmasına yol açabilmektedir. Bu açıdan Rusya’da geçmişten günümüze toplumu aşan bir “stereotip” eğilimine sürüklenmiştir. Hatta politik düzeyde olumsuz “etnik stereotipler” oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle aslında topluma karşı en büyük tehdit, kitlelerin fanatik aşırılıklarından ziyade, toplumu yöneten ve yön veren kişi ve grupların pragmatik aşırılıklarından kaynaklanmaktadır. Özellikle tehlikeli olan, politik saygınlık –popülizm–ve parlamenter sistem uğruna dile getirilen ancak saklı bir aşırılığı içinde barındıran milliyetçi eğilimlerdir. Rusya’da “dazlaklar” olarak adlandırılan aşırılık içeren grubun bir üyesinin ülkedeki tüm “siyahların” kovulmasını dile getiren söylemi kamuoyunun çok az dikkatini çekecekken, böyle bir söylemin Duma temsilcisi tarafından yapılması bir başka sorunu beraberinde getirecektir (Pain, 2007:903-904).

Bunun yanı sıra, yakın zamanda Rus kamuoyunda milliyetçiliğin gelişiminde, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna'nın doğu ve güney bölgelerini çevreleyen krizin kısmen fakat potansiyel olarak önemli bir etkisi olmuştur. Birçok kişi tarafından bu tür eylemlerin büyük oranda Rus kamuoyu tarafından destek gördüğü iddia edilmiştir. Gerçekten de Rusya kamuoyu yoklamaları Putin'in popülaritesinin Kırım ilhakı sonrasında yükseldiğini göstermiştir. Ne var ki, bu kamu desteği dalgasının geçici bir “bayrak etrafında toplanma” olgusu mu yoksa Rus kamuoyunda milliyetçiliğe ve yabancı düşmanlığına karşı organik, daha derin bir eğilim mi içerdiği açık değildir. Gerber’in yaptığı araştırma, milliyetçilik ve yabancı düşmanlığının, farklı bileşenleri ve tutarlı bir dünya görüşüne uymayan çok boyutlu düşünsel yapılar olduğunu ortaya koymaktadır. Milliyetçiliğin ve yabancı düşmanlığının bazı yönleri destekçilere sahiptir, ancak bu terimler altında geleneksel olarak bir araya getirilen çeşitli unsurların farklı –ve her durumda nispeten zayıf– sosyal tabanları vardır. Dahası, iktidar kurumlarına ve liderlerine destek ya da Amerika Birleşik Devletleri ve bir dizi iç meseleyle ilgili tutumlarla değişen ve tutarsız bir ilişki örüntüleri sergilenir. Verilerden ortaya çıkan ampirik tablonun karmaşıklığı, Putin'in Ukrayna'daki agresif politikalarına yönelik belirgin destek artışının Rus toplumundaki milliyetçi ve /veya yabancı düşmanlık görüşlerinden kaynaklanıp kaynaklanmadığı konusunda şüphe içeren bir zemin oluşturmaktadır (Gerber, 2014:113-115). Bunun yanı sıra Ukrayna ihtilafı Rus toplumunu sarsmış ve Rus Devletinin yerli yabancı düşmanlığı söylemini yumuşatmasına neden olmuştur. Rus devleti Ukrayna milliyetçiliğinin tehditlerini kendi iç politikasında mümkün olduğunca kullanmıştır. Kendi içinde teşvik edilen ve desteklenen Rus milliyetçiliğini ve yabancı düşmanlığını destekleyen ancak Ukrayna milliyetçiliğini kınayan bu belirgin paradoks, liderlerin sosyalist devleti inşa etmek için 'iyi milliyetçiliğin' faydalarını savundukları Sovyet geçmişine benzemektedir (Kingsbury, 2017:1).

Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yapıdan Kaynaklı Yabancı Düşmanlığı

Günümüzde bireylerin ya da devletlerin sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlara ve olaylara bakış açısı ve değerlendirmeleri yabancı düşmanlığı konusuna yansımaları olmaktadır. Bu bağlamda A. Gorodzeisky, A. Glikman ve D. Maskileyson tarafından “The Nature Of Anti-İmmigrant Sentiment İn Post-Socialist Russia” adlı çalışmalarında ortaya koydukları ve Rusya'nın da katıldığı 2006 yılında gerçekleştirilen Avrupa Sosyal Anketinin (ESS) üçüncü kısmından elde edilen veriler⁶ ışığında, A. Gorodzeisky, A. Glikman ve D.

⁶ Veriler, Rus nüfusunun (15 yaş ve üstü) ulusal temsili bir örneğinden toplanmış ve - bireylerin demografik, ekonomik ve sosyal özelliklerine ek olarak - göçmenlere karşı tutumları yakalayan öğeleri içermektedir. Burada rapor edilen analiz, Rusya'da doğan

Maskileyson, bireylerin sosyal ekonomik durumları ile muhafazakâr görüşlerin ve ideolojiler gibi iki bireysel düzeyin yabancı karşıtı duyguları belirlemede ne şekilde etkili olduğuna dair birtakım öngörüler ortaya koymuşlardır. Bu analizde, yabancılara karşı duyarlılığın iki göstergede yansıtılarak incelendiği görülmektedir: 1) göçmenlerin Rus kültürel hayatı üzerindeki algılanan etkisi ve 2) göçmenlerin Rusya ekonomisi üzerindeki algılanan etkisi. Bu kapsamda elde edilen tanımlayıcı sonuçlar, yabancının ülkenin kültürel ve ekonomik yaşamları üzerindeki etkisine ilişkin olumsuz algıların Rus vatandaşları arasında oldukça yaygın olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda, Ruslar kültürel alandaki yabancının etkisini ekonomik alandakinden biraz daha fazla olumsuz olarak görmüşlerdir: Rusların % 62,8'i göçmenlerin ülkenin kültürel hayatına zarar verdiğini bildirirken, % 58,6'sı göçün ülke ekonomisi için kötü olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca her ne kadar dini değerler, yabancı karşıtı duygulara odaklanan çalışmalarda muhafazakâr görüşlerin özellikle popüler bir göstergesi olmasa da bazı araştırmacılar⁷ dinin bu duyguları oluşturmadaki önemini vurgulamakta ve Komünizm sonrası ortamlarda dinin yeniden canlanmasının etnik gerilimlere ve hoşgörüsüzlüğe yol açabileceğini öne sürmüşlerdir (Gorodzeisky vd., 2015:120-121).

Gorodzeisky, A. Glikman ve D. Maskileyson tarafından yapılan analiz sonuçlarına bakıldığında ne kişisel gelirin ne de bir kişinin işgücü piyasasındaki konumunun yabancının Rusya kültürü üzerindeki etkisine ilişkin algılar üzerinde önemli bir etkisi vardır. Katılımcıların yabancının kültür üzerindeki etkisi hakkındaki algılarını etkileyen sosyo-ekonomik durumun en temel göstergesinin eğitim olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, daha düşük geliri olan ve ekonomik şartları kötü olan Rusların, yüksek gelir grubundaki Ruslardan çok daha fazla bir oranda yabancının kültür üzerindeki olumsuz etkilerde bulunduğu dair düşüncede olacağı varsayımının pek de geçerli olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan "*rekabet model*" –*the competition model*– yabancının ülkenin kültürel yaşamı ve ekonomisi üzerindeki olumsuz algılarına yansımaları açısından Rusya'daki yabancı karşıtı duyguları yetersiz bir şekilde açıklamaktadır (Gorodzeisky vd., 2015:122-123). Oysa yabancı düşmanlığını açıklamaya yönelik savunulan teorilerden *rekabet (veya "tehdit") –competition model– teorik modele* göre, sosyal olarak ve ekonomik açıdan savunmasız bireylerin göçmen karşıtı duyguları ifade etme olasılıkları daha yüksektir, çünkü dışsal gruplarla kıt sosyal ve ekonomik kaynaklar üzerinde daha fazla rekabet ve daha büyük bir potansiyel rekabet tehdidi ile karşı karşıyadırlar. Bu nedenle, işsiz olan çoğunluk grup üyelerinin göçmenlere karşı tam olarak çalışanlara göre olumsuz tutumları vardır. Benzer şekilde, daha az eğitilmiş insanlar ve düşük statüde, düşük ücretli mesleklerde çalışanların, yüksek eğitilmiş ve prestijli mesleklerde çalışanlardan daha fazla göçmen karşıtı duygularını ifade etme olasılıkları daha yüksektir (Gorodzeisky vd., 2015:115-116).

Ayrıca söz konusu çalışmada yabancının ülkenin kültürel yaşamı ve ekonomisi üzerindeki olumsuz algılarıyla ilişkili olarak, muhafazakâr görüşlerin de eğitimin yabancılara karşı tutumlar üzerindeki etkisine aracılık etmediği görülmektedir. Bunun yanı sıra yapılan sonuçlar gösteriyor ki, yabancının Rusya'daki kültürel yaşam üzerindeki etkisinin olumsuz algılarının, Doğu Ortodoks dine mensup olanlar arasında kendilerini herhangi bir dine ait görmeyenlere kıyasla daha bariz olduğudur. Buna karşılık Doğu Ortodoksluğu ve dini mezhebe mensup olmayanlar arasında, yabancının ekonomi üzerindeki etkilerinin algılanmasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur. Aynı zamanda, Rusya'daki Müslüman yerli halkın,

ve Rus vatandaşlığına sahip, yani çoğunluk grubunun üyelerine en az 18 yaşında olan katılımcılarla sınırlandırılmıştır (Gorodzeisky vd., 2015:119).

⁷ Bkz: Karpov, V., and E. Lisovskaya. 2007. "The Landscape of Interfaith Intolerance in Post-Atheist Russia." Nationalities Papers, 35(5): 881-94.

yabancıların kültürel ve ekonomik alanlar üzerindeki etkisini daha az olumsuz olarak algılama eğiliminde oldukları görülmektedir. Bununla birlikte Ruslar arasında dindarlık düzeyi ne kadar yüksek olursa, yabancıların kültürel ve ekonomik alanlara etkisi konusunda olumsuz algıların düzeyi o kadar düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca kendisini “hiç dindar” olmadığını ifade eden ile “çok dindar” olarak tanımlayanlar arasında, yabancıların kültürel ve ekonomik alanlar üzerindeki etkilerinin algılanmasındaki farkın oldukça az olduğu görülmektedir. Genel olarak, yabancıların ekonomi üzerindeki etkisine ilişkin algıların, Rus toplumundaki farklı sosyal gruplarda ve sınıflarda yabancıların kültürel yaşam üzerindeki etkilerinin algılanmasından biraz daha farklı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, tüm bu sonuçların yorumlanmasında görülüyor ki, Rusya'daki yabancı karşıtı duyguların tahmin edilmesiyle ilgili olarak hem “rekabet” hem de “kültürel” modellerin son derece düşük açıklayıcı gücü ve etkinliği vardır. Bununla birlikte, veriler 2006'da olduğu gibi 2012'de de benzer şekilde Rus halkı, göçmenlerin kültürel alanda yarattıkları olumsuz etkilerin, ekonomik alanda verdikleri olumsuz etkilerden daha fazla olduğunu düşünmektedir (Gorodzeisky vd., 2015:123-125).

Gorodzeisky, A. Glikman ve D. Maskileyson tarafından, bireylerin sosyo-ekonomik durumlarının (rekabet modeli tarafından önerildiği gibi) ve /veya muhafazakâr görüşlerin ve ideolojilerin (kültürel model tarafından önerildiği gibi) Sovyet-sosyalist sonrası Rusya'daki göçmen karşıtı düşünceyle ne şekilde ilişkilendirileceğine dair sorgulamalarda bulunmuşlardır. Ortaya konulan bulgular Rusya'da yabancı karşıtı duyguların yaygın olduğunu ortaya koymuştur: Ankete katılanların yaklaşık üçte ikisi (neredeyse %60') göçmenlerin Rusya'nın kültürel ve ekonomik hayatı üzerindeki etkisini olumsuz olarak algılamaktadır. Beklendiği gibi, incelenen dönemde yeni bir ulusal kimlik arayışının önemi ışığında, yabancıların Rus toplumunun kültürel alanı üzerindeki etkisinin olumsuz algılanmasının, yabancıların Rus ekonomisi üzerindeki etkilerinin olumsuz algılanmasından biraz daha belirgin olduğudur. Ayrıca ‘rekabet modeli’nin Rus vatandaşlarının yabancı karşıtı tutumlarındaki değişiminin açıklamada yetersiz kaldığı görülmektedir. Sonuçlar, yabancı karşıtı düşüncenin neredeyse farklı siyasi partilerin taraftarları arasında değişmediğini göstermiştir. Başka bir deyişle, bu bağlamda politik yönelimin etkisi belirgin değildir. Aynı zamanda, oy kullanmayan Rusların iktidardaki merkez partiye oy verenlerden daha yüksek bir oranda yabancı karşıtı duyguları ifade etme eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu açıdan oy vermekten kaçınma ve yabancılara karşı yüksek düzeyde olumsuz tutum gibi politik davranışlar arasındaki ilişkinin daha fazla irdelenmesine gerek olduğu düşünülebilir (Gorodzeisky vd., 2015:127-128).

Yukarıda ifade edildiği üzere, göze çarpan bir diğer sonuç ise, teorik beklentilerin aksine kendilerini daha dindar olarak gören Rusların daha düşük düzeyde yabancı karşıtı olduklarını ifade etmiş olmalarıdır. Bununla birlikte, kültürel alanla ilgili yabancı karşıtı düşünce, kendilerini Doğu Ortodoks olarak tanımlayan insanlar arasında herhangi bir dini inançla özdeşleşmeyenlerden daha belirgindir. Bunun nedeni Warhola ve Lehning'e göre, sosyalist sonrası Rusya'daki Doğu Ortodoks kimliği, dini kimlikten ziyade kültürel kimlik belirtisi olup, 'Doğu Ortodoks'u teolojik bir anlama sahip olmadığıdır. Başka bir deyişle Doğu ‘Ortodoks’u ulusal kimlik ve kültür ile ilgili daha muhafazakâr görüşleri yansıtmaktadır. Bu yüzden kendilerini Doğu Ortodoks olarak tanımlayanların, yabancıların Rusya'nın kültürel yaşamını zayıflattığına inanma olasılıklarının bir nedeni olabilir. Buna karşılık, Müslüman Rusların genel olarak yabancı karşıtı duygularını ifade etme olasılıkları daha düşüktür (Gorodzeisky vd., 2015:128).

Öyle görünüyor ki, bir ülkede yabancı karşıtı duyguların artmasında geniş bir ulusal kimlik kriziyle, yani kolektif bir kimliğin ve ulusal dayanışmanın yeniden inşası süreçlerinin önemli olduğudur. Bununla birlikte,

Rusya'nın tarihsel süreci içerisinde, enternasyonalizmin ideolojisini ve ulusların barışçıl bir arada varoluşunu savunan Sovyet sistemi altında bile, Batı karşıtlığı ve anti-Semitizm tarafından somutlaşan milliyetçi ve yabancı düşmanlığı duyguları egemendi. SSCB'nin çöküşüyle birlikte, derin ekonomik sorunların eşlik ettiği ideolojik bir boşluk oluşmuştu; o tarihten itibaren milliyetçi görüşler yükselişte olup, yabancı düşmanlığı – özellikle göçmenlere karşı– SSCB'nin travmatik çöküşüne ve mevcut ekonomik zorluklara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte yabancı düşmanlığı, 2009 yılında Rusya'da yaşam şartlarını olumsuz etkileyen ekonomik kriz sonrasında zirveye ulaşmıştır. Ekonomik kriz sonrası insanlarda ortaya çıkan güvensizlik, umutsuzluk ve hükümetlerin sosyal ve ekonomik vaatlerini yerine getirememesinden doğan hayal kırıklığı gibi duygular hükümete bir tepki olarak yönelim sergilemiştir. Bunun yanısıra, hükümetin sosyal ve ekonomik sorunları göz ardı etmeye yönelik kamuoyunu manipüle etmesiyle derinleşen hayal kırıklığı gibi benzer tepkiler 'yabancılara' karşı yönelmesine neden olmuştur. Büyük bir oranda medyayı kontrol altında tutan hükümetin medya aracılığıyla kendisine olan tepkileri özellikle göçmenlere yönlendirmesiyle birlikte göçmen karşıtlığı özelinde yabancı düşmanlığı karşıtlığının artmasına yol açmıştır. Özellikle kamuoyunun söz konusu bu karşıtlık duyguların, çoğunlukla Güney Kafkasya ve Orta Asya'nın Slav olmayan sakinlerine ve yerli göçmenlere, ayrıca iş ve daha iyi bir yaşam fırsatı arayışı amacıyla büyük Rus şehirlerine göç eden Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinden olanlara karşı yöneldiği görülmektedir. Bu bağlamda –dini inançları gereği sokaklarda hayvan kesimi nedeniyle ortaya çıkarttıkları görüntüden dolayı– Müslümanlar ile organize suçlara karıştıkları ve işgücü piyasasını bozdukları düşünülen özellikle Kafkasyalılar, Rus halkı tarafından kültürel olarak farklı algılandıkları görülmüştür. Örneğin Levada Center'ın geçmiş (2013) tarihli araştırmasına göre, 2013'ün sonlarında Rusların % 66'sı “Ruslar için Rusya” fikrini desteklerken; % 41'i “Kafkasya'yı beslemeyi bırak” sloganı % 71 (2011'de % 62) ile destek görmüştür. Ayrıca Rus halkının % 69'u bölgelerindeki göçmenlerin “aşırı” olduğunu düşünürken % 84'ü göçü azaltmak için Güney Kafkasya ve Orta Asya devletlerine yönelik vize uygulaması başlatmayı tercih ettiklerini dile getirmişlerdir. Aynı şekilde Rus vatandaşları, ülkeye yeni gelenlerin “suç oranlarını artırdığını” (% 78), “yerli Rusların işini ellerinden aldıklarını” (% 67) ve “Rus kültürünü yok ettiğini –tahrip ettiğini–” (% 46) düşünmüşlerdir. Rusların üçte biri (% 34) “ülkelerindeki birçok sorunun/talihsizliğin” nedeni olarak Rus olmayanları suçlama eğiliminde olmuştur. Aslında bu tür bir düşmanlık yaygın olarak yerli yabancı düşmanlığı şeklinde yaygınlık göstermiştir. Buna karşılık Mart 2014'te Kırım ve Sivastopol'un ilhak edilmesinden sonra ve Soçi'deki Kış Olimpiyatlarının etkisiyle, yıllardır Rusya'da hâkim olan milliyetçilik temelli yabancı düşmanlığı, Rus halkındaki imparatorluk duygusunun hızlı artışı ile arka planda kalmıştır. Ülkede ulusal gurur yükselişe geçmiş olup, ilhakin mimarı olarak kabul edilen Putin'e desteğin arttığı görülmüştür. Ne var ki, bu türden bir yabancı düşmanlığı aynı zamanda Rus ekonomisinin gereklilikleriyle bağdaşmamaktadır. Ayrıca Rusya devleti tarafından desteklenen Avrasya Birliği projesi ile de çelişmektedir. Özellikle de bu bölgede Rusya'nın, Sovyet sonrası Avrasya bölgesinin birleştirici bir ortağı olma çabalarına ve Bağımsız Devletler Topluluğu ile ekonomik ve sosyal bağları kendi sınırları içinde tutmak istemesine ters düşmektedir (Rogoza, 2014: 82-84).

Tüm bunlara karşılık Rusya'daki demografik ve ekonomik eğilimler, Rusya'ya yoğun göçmen akınına neden olmuştur; göçmenler ucuz işgücü kaynağıdır ve en düşük ücretli işlerde çalışırlar. Ayrıca Rusya'da yaşam standartları özellikle büyük şehirlerde gelişirken bunun yanısıra genç Rus nüfusunda azalma, yaşlı nüfusta ise artış görülmektedir (Rogoza, 2014:84). Bu yüzden eski Sovyetler Birliği'ni oluşturan ülkelerden gelen işçilerin çoğu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra doğan genç kuşağın üyelerinden oluşmuştur. Ancak bu kişiler Sovyet sisteminde eğitim görmemiş, Rusçayı çok iyi bilmeyen ve Rus kültürüne uzak olan kişilerden

oluşmaktaydı. Bu kişiler çoğunlukla kendi etnik bölgelerinde doğup büyümüşlerdi. Rus insanı ve toplumunu rahatsız eden nokta, bu gölgelerden gelenlerin yerel –etnik– Rus toplumu ile entegre olmamaları ve Rus nüfusundan ayrı yaşamalarıydı. İşte Rusya’da gerek kendilerini gerçek Rus olarak gören nüfus ile kendi etnik nüfusun yoğunlukta olduğu bölgelerden gelenler arasındaki kültürel farklılıklar nedeniyle gerekse göçmenlerin işgücü piyasası açısından potansiyel bir tehdit olarak gören bakış açısı ve tutumlar nedeniyle yabancı düşmanlığı yaygınlık göstermiştir. Ayrıca toplumun çoğunluğunu oluşturan Rusların atomize olmuş yapılarına karşı, göçmenlerin birçok konuda birbirlerine yardım edebilme ve topluluk içinde iş birliğine gidebilme potansiyellerine sahip olmaları, Rus nüfusun göçmen halk gruplarına karşı düşüncelerini ve tutumlarını olumsuz bir şekilde etkilemiştir (Laryş ve Mareš, 2011:133).

Bu yüzden Rusya'da gerek ırksal şiddetin gerek yabancı düşmanlığının derin sosyo-ekonomik nedenleri vardır: ekonomik belirsizlik; eski eğitim sisteminin dağılması, hükümetin gençlik programlarına yeterince ilgi göstermemesi; işsizlik, siyasi yönetim kademelerine güven eksikliği; Rusya'nın büyük şehirlerinde yaşamının psikolojik rahatsızlığı; ailelerdeki yoksulluk, alkolizm, hayal kırıklığı ve şiddet gibi kötü koşullar bunlardan en önemlileridir. Bütün bunlar özellikle genç nüfusta psikolojik strese yol açmakta ve bu genç nüfus, kendi yaşadıkları bu sorunların ve durumların sorumlusu olarak algıladıkları insanlara karşı şiddet ya da nefret etme yoluyla kendi sorunlarını çözmeye çalışmaya yönelebilmektedirler. Tüm bu sosyal ve ekonomik açıdan yaşanan sorunlar yabancı olarak tanımlanan insanlarla ya da gruplarla ilişkilendirilmeye çalışılır. Ayrıca Sovyet sonrası Rusya'da gençler için cazip gelecek bir fikrin ve idealin olmaması da önemli bir faktördür. Sovyet tarzı enternasyonalizm tamamen gözden düşmüş, nitekim Komünist Parti'nin sempatanları ve üyeleri (KPRF, Kommunisticheskaya Partiya) tarafından bile ciddiye alınmamaya başlanmıştır. Batı'da yaygınlık gösteren hoşgörü ve çok kültürlülük fikirleri Rusya’da tam olarak olumlu bir karşılık bulamamıştır: nüfusun bir kısmı onu açıkça reddederken, diğerleri sadece resmi düzeyde bir kabul etme eğilimindedir. Uluslararası dostluğa yönelik soyut çağrılar duygusal açıdan çok da kabul görmemiştir. Davranışları ile 'yerli halktan' farklı olan ve Rus halkın etnik yapısıyla uyumlu olmayan “yabancılar”ın kabul edilmemesi eğilimi ağır basmıştır. Bu durum ülkedeki toplumsal eşitsizlik veya yükselen suç oranları gibi toplumdaki tüm sorunların “yabancılar” olarak atfedilen kişilerle ilişkisi olduğunu düşündürmektedir. Anti-Semitizmin yerini yeni, daha güncel korkular ve nefretlere bırakır: 'Kafkasyalılara', 'Orta Asya'dan gelenlere' ve genellikle Rus olarak kabul görmeyen herkese karşı nefret ve yabancı düşmanlığına dönüşebilmektedir (Laryş ve Mareš, 2011:133-134).

Politik Nedenlerden Kaynaklı Yabancı Düşmanlığı

Geçmişten günümüze Rusya’da yabancı düşmanlığı üzerine yapılan açıklamaların geçmişten miras alınan devlet geleneği ile ilgili olduğu görülmektedir. Tarihsel olarak, Rus İmparatorluğu birçok farklı özellikte yapıları içinde barındıran bir devlet yapısından oluşmaktaydı. Bu açıdan Rus imparatorluğu çok sayıda etnik ve dini grubu içeriyordu. Bolşevik Devrimi Rus İmparatorluğu'nun yapısını değiştirdikten sonra, yeni siyasal iktidarın görevlerinden biri de, çok sayıda etnik gruptan oluşan bir devletin inşasının yürütülmesi olmuştur. Sovyet seçkinleri çokuluslu devlet yapısında hoşgörüyü desteklemede belirleyici bir rol oynamışlardı. SSCB çokulusluluk ve etnik çeşitliliğe dayalı bir sistem yarattı. Bireysel ve kurumsal düzeylerde, devlet etnik kökenler arası hoşgörüyü tanımlayarak destekledi. Devlet yapısı içerisinde bir yandan farklı etnik kökene sahip kişilerarası uyum teşvik edilirken diğer yandan farklı etnik ve bölgesel grupların birbirine karışmasını engellemek amacıyla hareket özgürlüklerinde kimi kısıtlamalara gidilmiştir. Bu uygulamalar, yabancı düşmanlığının yayılmasına karşı güçlü bir kurumsal açıdan önleyici tedbirler olmuştur. SSCB'nin çöküşü

üzerine, etnik farklılığa ve çeşitliğe dayalı federal yapıya destek de dâhil olmak üzere bu düşünceleri içeren devlet ideolojisi de ortadan kalkmış oldu. Yeni Rus devleti, farklı özellikteki grupların gerek Rusya içinde gerek dışarıdan kolayca ve daha fazla dolaşım imkânı yarattı. Devletin yabancı düşmanlığının engellenmesi yönündeki zoraki tutumunun eksikliği ve farklı özelliklere sahip halkların hızla birbirine karışması ile birlikte Rusya'nın farklı bölgelerinden ve Rusya dışından gelen göçmenlere ve gruplara karşı tutumlar değişmeye başlamıştır (Kingsbury, 2017:2).

Bu konuda ayrıca otoriter liderler tarafından genellikle kendi siyasi konumunu güçlendirmek, popüleritesini ya da kamuoyu desteğini arttırmak amacıyla somut olmayan ve abartılı bir şekilde yapay düşman üretilmekte ve bu bağlamda sık sık Batı karşıtı popülist söylemler kullanılabilir. Bu açıdan aynı söylemsel çerçeve kullanılarak, göçmenler 'öteki'nin bir biçimi olarak özellikle de göçmenler suç ve terörizm gibi eylemlerin kaynağı olarak şeytanlaştırılarak düşman olarak tasvir edilmektedir. Rus siyasi rejimi tarafından göçmenlerin yarattığı tehditler üzerinden yabancı düşmanlığı siyasi –politik– bir araç olarak kullanılmaktadır. Büyük ölçüde abartılı bir tehdit olarak ortaya konulan yabancı düşmanlığı, otoriter rejimler tarafından yurttaşların dikkatini yolsuzluk, demokratik hak ve özgürlüklerin eksikliği ve ekonomik sorunlar gibi ülke içi sosyal ve ekonomik sorunlardan saptırmak için kullanılan, Batı tehdidine benzer bir politik süreçte kullanılan bir araçtır. Yabancı düşmanlığı, toplumun bu tür sorunlar üzerinde düşünmesini engellemek ve toplumsal eylemlerin önüne geçmek amacıyla siyasal iktidarların –rejimlerin– meşruiyetini korumak için kullanılmaktadır (Kingsbury, 2017:3).

Bazen ülkeler kendi içinde yaşadığı sosyal, kültürel ya da ekonomik sorunların üzerini geçici olarak kapatmak veya kamuoyunun dikkatini bu konuların uzağına yönlendirme eğilimi içerisine girdiklerine şahit oluyoruz. Rusya'daki yabancı düşmanlığı, yolsuzluk, demokratik özgürlüklerin bozulması ve ekonomik durgunluk gibi hayati öneme sahip toplumsal sorunlar karşısında halkın dikkatini başka yere çekmek için rejim tarafından yapay olarak teşvik edilmiştir (Kingsbury, 2017:1).

Ayrıca Rusya'da milliyetçilik ve yabancı düşmanlığı hem devlette hem de toplumda birtakım görünümlere sahiptir. Devlet, medya ve ayrımcı politikalar yoluyla milliyetçi tutumları ve düşünceleri sürekli olarak güçlendirmiştir. Yabancı düşmanlığının yaygın kurumsal ve toplumsal tezahürleri, kısıtlayıcı göç politikalarını hem talep etmek hem de haklı göstermek için birlikte kullanılmaktadır (Schenk, 2010:102). 1990'ların ikinci yarısından bu yana, 'Rus kimliği' halkı birleştiren ve seçkinlerin siyasi meşruiyete erişmesine izin veren bir tür yabancı düşmanlığı etrafında birleşmiştir. Kurumsal olarak, mevcut milliyetçi iklim, devlet kontrolündeki medya ve hükümet politikası tarafından sürekli olarak güçlendirilmektedir. Rusya'da devlet kontrolündeki medya, milliyetçi ideoloji bağlamında hükümetin bir sözcüsü konumundadır. Siyasi iradenin güdümünde olan medya hem siyasal iktidarın başındakiler ya da siyasal iktidara yön vermeye çalışanlar –seçkinler– için politik açıklamaları ifade etmek için bir tartışma alanı hem de genel olarak göçmen karşıtı söylemlerin kolayca dile getirildiği bir alan olmuştur. Medya tarafından göç süreçleri ve göçmen nüfusu genellikle güvenlik açısından ele alınarak, göçmenleri ayırt edici bir faktör olarak etnik kökene odaklanmış, hukuk ve düzene yönelik tehditler ve Rus vatandaşlarının ekonomik refahı vurgulamaları üzerinden göçmenlik korkusu teşvik edilmiştir (Schenk, 2010:109-110).

Rusya'da yabancı düşmanlığı, 1990'larda özellikle Çeçen karşıtlığı olarak başlamakla birlikte, Çeçenleri diğer Kafkasyalılarla –hem Rusya'da hem de Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan eyaletlerinde– birlikte Orta Asyalılar, Çinliler ve Afrikalıları içeren ve genel olarak "siyahlar" olarak adlandırılan genel bir "düşman" kategorisiyle toplayan homojenleştirilmiş bir yabancı düşmanlığına dönüşmüştür. Kimi Rus yetkililer

kısıtlayıcı göç politikalarını haklı çıkarmak amacıyla genellikle güvenlik dilini kullanarak, etnik azınlıklar genellikle suçlular, teröristler veya Rus toplumuna yönelik tehditler taşıyan kişiler olarak gösterilmiştir. Nitekim eski Moskova belediye başkanı Yuri Luzhkov, göçmenlik ile suç oranı artışı arasında ilişkiyi savunarak göçmenlere yönelik sınırlandırmaya gidilmesi gerekliliği vurgusunu yapmıştır. Ayrıca Luzhkov, Moskova'daki suçların yüzde 36-50'sinin göçmenler tarafından gerçekleştiğini ifade etmiştir. Ne var ki, bu tür söylemlerin herhangi sağlıklı bir değerlendirme yapılmaksızın veya analiz yapılmadan medya aracılığıyla kamuya iletilmesi, suçluluğun retoriğine daha yüksek bir otorite sağlamasına yol açıcı etkisi kaçınılmazdır. Aynı şekilde Itogi'nin 6 Temmuz 2009 sayısında Birinci Savcı Vekili Alexander Bastykin, göçmenleri yasadışı işletmelerle, belgelerle ve organize suçlarla ilişkilendiren uzun bir makale kaleme almış ve burada Rusya'daki her üç suçun yasadışı göçmenler tarafından işlendiğini dile getirmiştir. Ne var ki, İçişleri Bakanlığı'ndan (MVD) elde edilen veriler, 2003-2009 yılları arasında yabancılar tarafından işlenen suçların toplam suçların yüzde 2,7-3,6'sını oluşturduğunu göstermektedir. Rusya'da yabancı düşmanlığı, medyadaki milliyetçi söylemin yanı sıra, hükümet politikalarının ve uygulamalarının bir uzantısı olarak kurumsal düzeyde etnik profileme ve özellikle Kafkasya kökenli kişilere yönelik kolluk kuvvetleri aracılığıyla gerçekleşen kimi ayrımcı faaliyetleriyle tutarlı bir şekilde yansımaları olmuştur (Schenk, 2010:109-111).

SONUÇ

Yabancı düşmanlığı sadece –komşuluk ilişkisi kurmama, iş vermeme gibi– eylemsel alanda değil aynı zaman her bir kişinin diğer kişilerle, birtakım sosyal ve kültürel gruplarla olan ilişkilerinde ve devletin kişilerle ya da gruplarla olan ilişkilerinde düşünsel alanda bir fikir olarak da karşımıza çıkan bir insan hakları ihlâlidir. “Yabancı”, “öteki” olarak kabul edilen ve görülen kişi ve gruplara yapılan ayrımcılığın bir şekli olan yabancı düşmanlığı, kişilerin insana özgü –barınma, güvenlik gibi– olanaklarını ortadan kaldıracak gibi büyük bir oranda sınırlandırılma sonucuyla da karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle yabancı düşmanlığı sadece davranışsal, tutumsal bir eğilim değildir. İnsan haklarına ters düşen yabancı düşmanlığı fikir ve eylemlerinin düşünsel arka planında ülkelerin sosyal, demografik, ekonomik ve benzer nedenler olmakla birlikte, böyle bir fikrin ve eylemin temelinde asıl önemli olan şeyin her bir kişinin düşünsel etkinliğiyle yani insana, olaylara, olgulara ya da insanla ilgili durumlara bakış açısıyla ilgilidir. Bu yüzden dolayı kişi düzeyinde her bir kişinin kendi çıkarlarına aykırı olsa da veya kişiler birtakım korku ve endişeler altında kalsalar da, yabancı olarak görülen belirli kişileri ya da grupları sosyal ve ekonomik sorunların günah keçisi olarak görüp görmeme ya da bu kişilere ayrımcılık yapıp yapmama, aşağılayıcı bazı söylemlerde bulunup bulunmama gibi durumlar her bir kişinin kendi özgür iradesine ve düşünsel yetisine bağlıdır.

Ne var ki, böyle bir düşünsel yeti, yani kişinin olayları, durumları ve insan denilen varlığı birtakım algı tekniklerine yenik düşmeden, birtakım hazır değer yargılardan –siyasal ideolojilerden, önyargılardan– bağımsız olarak düşünüp taşınarak değerlendirme yapabilmesi pek kolay gözüküyor. Bu açıdan makale içerisinde de ifade edildiği üzere, öznel olarak ele aldığımız Rusya örneğinde de görüldüğü gibi çeşitli etnik, dini, kültürel ya da politik düşünüşün ve bakış açısının ulusal ya da bölgesel düzeyde ayrı ayrı yabancı düşmanlığı üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkileri olmuştur. Literatürde geçmişten günümüze yapılan birtakım anket çalışmaları bağlamında görüldüğü üzere, Sovyet sonrası Rusya'da yabancı düşmanlığının özellikle yeni bir Rus ulus kimliği inşası sürecinde arttığı görülmektedir. Buna karşılık yabancı düşmanlığı üzerine yapılan araştırmalarda da görüldüğü üzere, ulusal kimliğin gücü ile yabancı düşmanlığı arasındaki belirli gruplara olan ilişkinin karmaşık olduğunu görülmektedir. Ancak Sovyet sonrası dönemde sosyal, ekonomik ve politik alandaki ani ve hızlı dönüşümün Rus halkında bir travma etkisi yarattığı ve gerek bunun

etkisi gerek politik düzeyde yabancı düşmanlığının kimi sosyal ve özellikle ekonomik sorunlar karşısında dikkat dağıtma tekniği olarak bir araç olarak kullanılması gibi nedenlerden dolayı yabancı düşmanlığı eğilimlerinin bazı dönemlerde yükselişe geçtiği görülmektedir. Ayrıca Rusya'da yabancı düşmanlığının geçmişten günümüze daha çok kültürel düzeyde bir ayrımcılık şeklinde gerçekleştiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

BOEHNKE, Klaus., HAGAN, John., HEFLER, Gerd (1998). On the Development of Xenophobia in Germany: The Adolescent Years, *Journul of Sociul Issues*, Vol. 54, No. 3, 1998, pp. 585-602, https://www.researchgate.net/publication/229527803_On_the_Development_of_Xenophobia_in_Germany_The_Adolescent_Years, (15.04.2020).

CRUSH, Jonathan., RAMACHANDRAN, Sujata (2009). "Xenophobia, International Migration and Human Development", United Nations Development Programme Human Development Reports Research Paper: 47, <http://hdr.undp.org/en/content/xenophobia-international-migration-and-human-development>, (15.04.2020).

GERBER THEODORE P. (2014) Beyond Putin? Nationalism and Xenophobia in Russian Public Opinion, *The Washington Quarterly*, 37:3, 113-134, <http://www.tandfonline.com/loi/rwaq20>, (18.04.2020).

GORODZEİSKY, A., GLIKMAN, A., & MASKILEYSON, D. (2015). "The Nature Of Anti-Immigrant Sentiment İn Post-Socialist Russia", *Post-Soviet Affairs*, Vol. 31, No:2, 115-135. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1060586X.2014.918452>, (20.04.2020).

HERRERA, Yoshiko M (2011). "National Identity and Xenophobia in Russia: Opportunities for Regional Analysis", www.semanticscholar.org/paper/National-Identity-and-Xenophobia-in-Russia, (06.05.2020).

HERRERA, Yoshiko., KRAUS BUTKOVICH NICOLE M. (2012). "Pride versus Prejudice: Xenophobia and National Identity in Russia", <https://sites.lsa.umich.edu/> (03.05.2020).

KASIANENKO, Nataliia (2018). Nationalism and Issue Saliency: A Mixed-Method Analysis of Eastern Europe and Russia, USA: University of Nevada, Reno, Doctoral thesis, https://scholarworks.unr.edu/bitstream/handle/11714/3384/Kasianenko_unr_0139D_12547.pdf (20.04.2020).

KINGSBURY, Marina A (2017). "Beyond Attitudes: Russian Xenophobia as a Political Legitimation,Tool", <https://www.e-ir.info/beyond-attitudes-russian-xenophobia-as-political-legitimation-tool/> (05.04.2020).

KIM, H. David., SUNDSTROM, R. Ronald (2014). "Xenophobia and Racism", *Critical Philosophy of Race*, Volume 2, Issue 1, pp.20-45, <https://www.jstor.org/stable/10.5325/critphilrace.2.1.issue-1>, (20.04.2020).

KUÇURADI, İoanna (2007a). *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumları Yayınları.

KUÇURADI, İoanna (2007b). "İnsan Hakları: Kavramı ve Çeşitleri". *İnsan Hakları (Konferans, Panel ve Sempozyumlar)*. Ankara: Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayınları. 2. Baskı. s. 27-45.

KUÇURADI, İoanna (2013). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

LARUELLE, Marlène (2009). *In the Name of the Nation: Nationalism and Politics in Contemporary Russia*, New York: Palgrave Macmillian, <https://www.palgrave.com/gp/book/9781349381173>, (22.04.2020).

- LARYŠ Martin & MAREŠ Miroslav (2011) "Right-Wing Extremist Violence in the Russian Federation", *Europe-Asia Studies*, 63:1, pp.129-154, <http://www.tandfonline.com/loi/ceas20>, (22.04.2020).
- MATZA, David. (1961). *Subterranean Traditions of Youth*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 338(1), 102–118.
- MUKOMEL, Vladimir (2015). "Xenophobia as a Basis of Solidarity", *Russian Social Science Review*, Taylor & Francis Group, vol: 56, no: 4, pp. 37–51, https://www.researchgate.net/publication/282423358_Xenophobia_as_a_Basis_of_Solidarity, (23.04.2020).
- PAIN Emil A. (2007) "Xenophobia and Ethnopolitical Extremism in Post-Soviet Russia: Dynamics and Growth Factors", *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 35:5, 895-911, <http://www.tandfonline.com/loi/cnap20>, (20.04.2020).
- ROGOŹA *Jadwiga* (2014). "Russian Nationalism: Between Imperialism and Xenophobia", *European View* 13, Published online: Wilfried Martens Centre for European Studies, pp. 79–87, <https://link.springer.com/article/10.1007/s12290-014-0295-5>, (23.04.2020).
- RYDGREN, Jens (2004). "The Logic of Xenophobia", *Rationality and Society*, Sage Publications, Vol. 16(2): 123–148. www.sagepublications.com. (18.04.2020).
- SCHENK, Caress (2010). "Open Borders, Closed Minds Russia's Changing Migration Policies: Liberalization or Xenophobia?" *World Affairs Institute*, <https://www.researchgate.net/>, (10.05.2020).
- SNELL, K. D. M (2003). "The Culture of Local Xenophobia", *Social History* Vol. 28 No:1, pp.1-30, <https://www.jstor.org/stable/4286943?seq=1>, (12.05.2020).
- UMLAND, Andreas (2007). "Alexander Dugin, the Issue of Post-Soviet Fascism, and Russian Political Discourse Today", *Russian Analytical Digest*, <https://css.ethz.ch/> (10.05.2020).
- YAKUSHKO, Oksana (2009). "Xenophobia: Understanding the Roots and Consequences of Negative Attitudes toward Immigrants", <http://tcp.sagepub.com/cgi/content/abstract/37/1/36>. Published in *The Counseling Psychologist* 37:1, pp. 36-66, (01.05.2020).